

Motion till riksdagen

1987/88:Ub294

av Lars Werner m. fl. (vpk)

om förbättringar av läromedelsstandard, skollokaler
m. m.

Det har ställts stora förhoppningar till årets budgetproposition. Särskilt efter den socialdemokratiska partikongressen stegrades förväntningarna om att nu äntligen skulle också socialdemokraterna komma att föreslå upprustning av ungdomsskolan.

Från vpk:s sida välkomnade vi uttalanden från statsministern, vilka förebådade löften om insatser för att ge skolan en bra läromedelsstandard.

Vad händer då?

Jo, när det gäller skolböcker kommer regeringen tydligen att föreslå lagändringar så att kommunerna tvingas betala den nödvändiga standard-upptryckningen. Ett behov som skapats av regeringens nedskärningspolitik inom skolan skall nu repareras av de som drabbats. Ytterligare pålagor på kommunerna alltså.

Behoven av förbättrad arbetsmiljö i form av fräscha skollokaler går regeringen förbi och talar i stället om "överhettningen" på byggmarknaden. Den av socialdemokraterna förvaltade kapitalismen och dess oförmåga till planmässig samhällsutbyggnad skall alltså landets elever, lärare och annan skolpersonal få sitta emellan för.

Skomåltider går man också i stort sett förbi, med undantag av att det i budgetpropositionen påpekas att detta är en kommunal angelägenhet. Det vet de flesta, så denna upplysning var väl onödig.

Så här blev det alltså med de socialdemokratiska löftena från kongressen.

En tidning skrev om budgeten att den var "tjock men tam".

För ovanstående områden kan det sägas att det hade varit önskvärt om den åtminstone hade varit "tunn men vild".

Det är nödvändigt att det nu läggs fast en plan för att återrestaurera skolan inom områden som lokaler, skolmåltider, utrustning, skolbibliotek och läroböcker.

När vpk i fjol lade förslag på dessa områden stod vi ganska ensamma. I år noterar vi med tillfredsställelse att vi har ett brett stöd. 22 organisationer stöder våra krav främst rörande läromedelsstandard. Bland dessa organisationer återfinns bl. a. LO, TCO, SAF, Elevorganisationen och SACO/SR.

Skolan är ett viktigt fördelningspolitiskt instrument. Genom att satsa stora resurser på dagens barn och ungdomar, genom att sträva efter att ge alla en så harmonisk uppväxt och god utbildning som möjligt, kan man möjliggöra större jämlikhet och ökad demokrati i morgondagens samhälle.

Sverige är ett rikt land, ett av de rikaste i världen. Då borde det också vara självklart att alla nödvändiga resurser satsades på landets framtid – våra barn och ungdomar. Men så är det inte i dag. Larmrapporterna om försämrad skolmiljö och utbildningskvalitet har under senare år duggat tätt. Detta har sin grund i försämrade och indragna statsbidrag till skolan – sedan 1980 har nedskärningen uppgått till närmare 3 miljarder kronor. Skolområdet har också drabbats kraftigt av kommunala nedskärningar, i och med att staten under en följd av år lastat över fler och fler utgifter på kommunerna samtidigt som man t. ex. tagit bort den kommunala beskattningsrätten på juridiska personer.

I en PM från 1983-07-07 skriver SÖ: "De största besparingarna/förändringarna inom skolsektorn har gjorts på kostnader för läromedel, skolskjutor och skolmåltidsverksamhet. Enligt Svenska Kommunförbundet ligger 50 % av gjorda besparingar inom nämnda områden. Besparingar av större omfattning har också gjorts på kostnader för lokaler, samlad skoldag och musikskolan samt för vissa kulturella aktiviteter."

Endast i vissa fall har nämnderna kunnat iaktta en försämrad undervisningssituation som en konsekvens av gjorda besparingar. Men det har också framförts att smärtgränsen nu är nådd i vissa kommuner och att ytterligare besparingar kan få vittgående konsekvenser för skolans verksamhet.

Läromedel

För att en god utbildningsstandard skall kunna garanteras måste naturligtvis läromedlen vara av god kvalitet. Men hur ser det ut i dag i Sveriges skolor?

Läroböckerna är ofta gamla och slitna, uppgifterna föråldrade eller ibland helt inaktuella. Årskurser får arva böcker efter varandra, vilket för med sig nedkladdade och trasiga böcker, som gör det svårt att hålla studieintresset uppe och omöjligt att träna studieteknik, eftersom man är tvungen att förbjuda eleverna att anteckna och göra understrykningar i boken. Gåvoläromedel tillhör i de flesta kommuner en svunnen tid, och ofta får eleverna inte ens behålla sina övningsböcker, utan även dessa återanvänds. Men inte ens detta räcker. Bristen på övningsmaterial och läroböcker kompenseras med stenciler, vilket dels ofta är ett brott mot kopieringsavtalet, dels är ett allt annat än stimulerande sätt att lära sig något på.

Ett stort problem här är den mycket kraftiga prisökningen på läroböcker under senare år. Läromedelscentralen i Kiruna undersökte 1985 prisökningarna på läroböcker under perioden 1980–1985. Det visade sig att förlagen hade höjt sina priser med 96 % på fem år. Under samma period ökade Kiruna kommuns läromedelsanslag med 22 %. Situationen är liknande i de flesta kommuner i landet.

Har man väl köpt in ett läromedel finns inte pengar till att byta – det som finns fastslaget i både läroplan och skolförordningen om att klassen och läraren gemensamt skall välja läromedel, sätts ur spel.

Läromedel produceras i allmänhet utifrån de förslag till uppläggning av undervisningen som finns i SÖ:s läroplanssupplement. Detta leder dels till att den faktiska centralstyrningen av undervisningen blir stor, dels till att den faktiska centralstyrningen av undervisningen blir stor, dels till att böckerna ofta blir mycket faktaspäckade och omfattande och därmed också

dyra. Detta leder i sin tur till att stressen ökar i och med att läraren känner press på sig att hinna igenom boken, och alltför ofta går sammanhang och orsakssamband förlorade i den enorma fakta- och detaljrikedomen.

Vpk anser att det i stället skall införas basläroböcker i de allra flesta av skolans ämnen, böcker som just förklarar samband, utvecklingslinjer och orsaker. Detta ger en nödvändig kunskapsgrund och skapar ett naturligt intresse hos eleven att vilja veta mer och att själv söka kunskap.

Men det är också oerhört viktigt att komma ihåg att kunskapsinhämtandet inte är något som slutar i och med examensdagen, utan att det är en process som fortgår hela livet. I det här sammanhanget ter sig också kravet på gåvoläromedel som något helt självklart – alla människor har åtminstone någon gång i livet behov av att "gå tillbaka" och repetera tidigare inlärd kunskaper.

Förutom basläromedel måste skolbibliotek, inbjudna föreläsare, massmedier etc. få en mycket större och naturligare del i undervisningen än i dag.

Eleverna måste ges möjlighet att ta del av det samhälle vi lever i, dess historia och kultur, och de måste ges möjlighet till att kritiskt granska och bedöma det, att skapa sina egna åsikter och värderingar. Den passiva undervisningen måste bytas mot ett aktivt kunskapsökande!

Skolbiblioteken, som i detta har en stor uppgift att fylla, har dock under en lång tid varit utsatta för en katastrofal nedrustning. Enligt "Barns tillgång till böcker" (kulturrådet 1984:2) halverades bokanslagen i genomsnitt mellan åren 1974 och 1984, om man ser till köpkraft. 6 % av de undersökta skolorna hade inga böcker alls. Öppettiderna varierade också kraftigt mellan olika skolbibliotek, liksom personalsituationen.

Vpk anser därför att staten måste anslå pengar till en kraftig upprustning av skolbiblioteken, samt att klara riktlinjer för skolbibliotekens lokalstorlek, mediebestånd, öppethållande och krav på personal måste skrivas in i skolförordningen.

AV-hjälpmedel

I och med nedskärningar på läromedelsanslagen kan naturligtvis ej heller bildband, radioprogram och liknande köpas in i den utsträckning som skulle behövas. Även här innebär det att materialet blir föråldrat och slitet. Det finns heller inte alltid pengar att laga OH-apparater, diaprojektorer, bandspelare och liknande som går sönder.

Maskiner, verkstad

De minskade anslagen till utrustning har lett till att undervisningen på många håll nu bedrivs på föråldrade maskinparkeringar som inte alls svarar mot den kvalitet som finns ute i näringslivet.

Slitna och mer eller mindre trasiga maskiner i verkstads- och slöjdsalar utgör också ett allvarligt arbetsmiljöproblem i skolorna. Bristen på pengar gör att de inte byts ut eller repareras i den takt som är nödvändig. På en del skolor har man t. o. m. måst låta hela moment av undervisningen utgå på grund av bristen på hela maskiner. Vpk anser att den här situationen är helt

Åtgärder

För att åtgärda den akuta situationen på läromedelssidan föreslår vpk ett reinvesteringsprogram som skall löpa på fem år. Till detta vill vi ur statskassan årligen anslå 100 milj. kr. att betalas ut som 50-procentiga statsbidrag för inköp av läromedel, dvs. läroböcker. AV-hjälpmedel, maskiner, biblioteksböcker osv.

Vi anser att dagens situation är alltför allvarlig och att rapporterna om brister och undermåligheter kommer med sådana klara och entydiga fakta och i sådan mängd, att åtgärder för att förbättra läget på läromedelssidan snarast måste sättas in.

Skolmat

Att det går åt mycket näring och energi både till att växa och till att orka vara aktiv, hänga med och lära sig på lektionerna, det är väl en självklarhet. Men den praktiska konsekvensen av detta – att eleverna behöver näringsriktig och varm mat i skolbespisningen – är tydligen inte lika självklar.

Enligt statskontorets rapport 1986:19 är livsmedelskostnaden för en måltid inom försvaret i genomsnitt 9:58 kr., motsvarande för kriminal- och missbrukarvård är 9:87 resp. 11:07 kr. På den växande generationens mat satsas det endast ungefär hälften så mycket: dag- och fritidshem 6:80 kr., skolor 5:85 kr. Bristerna syns också mycket tydligt i många skolmatsalar; på många håll har mjölken tagits bort, en matsedel med helt kött är otänkbart, soppa minst en dag i veckan, ofta flera. Det är inte ovanligt att den lagade maten har ersatts med fil eller kräm, åtminstone en dag i veckan. Färska grönsaker serveras sällan eller aldrig. En del kommuner, t. ex. Lund, har infört matavgifter för gymnasiestuderande. Listan med exempel skulle kunna göras mycket längre. "Lunchen ska innehålla minst en tredjedel av dagens näringsbehov" – det får eleverna lära sig i hemkunskapen. Men skolan förmår inte ens på detta så konkreta område att omsätta elevernas teoretiska kunskaper i praktisk verklighet!

Förutom otillräckliga resurser till inköp av råvaror, finns det även andra orsaker som bidrar till att försämra matkvaliteten, t. ex. centraliseringen av tillagningen. I och med den kraftiga utbyggnaden av centralkök i kommunerna under framför allt 1970-talet har många problem uppstått: avståndet mellan producent och konsument har ökat, kvaliteten på maten har blivit sämre etc. Centralköksmodellen innebär också problem i distributionsledet. Att först kyla eller frysa maten för att sedan värma upp den i ett mottagningskök blir dyrt. Det andra alternativet, att distribuera maten varm, har andra problem och nackdelar. Enligt statskontorets rapport 1986:10 är det ofta svårt att iaktta livsmedelslagens bestämmelser om att temperaturen inte får understiga 60°C samt livsmedelsverkets rekommendationer om maximalt två timmars varmhållning (för att undvika näringsförluster och försämringar i matens smak, utseende och konsistens).

Dessutom har också nedskärningar av personal och otillräckliga skolmatsalar på många håll lett till att matrasterna sträckts ut över dagen, så att första kullen elever kanske får äta redan kl. 10.00 medan den sista kan få vänta ända till 13.30 (då har maten också varmhållits flera timmar, med redovisad följd). Förutom att detta naturligtvis leder till hungriga och trötta elever, kan dessa oregelbundna mattider, tillsammans med den dokumenterade stressen och provhetsen i skolan, leda till försämrad hälsa bland eleverna, bl. a. i form av magkatarr och återkommande huvudvärk.

Ytterligare ett problem utgör den ofta bullriga och stressande miljön i skolmatsalarna. Detta återkommer vi till under stycket om lokaler.

Åtgärder

Vpk anser att skolmåltider med ett näringsinnehåll motsvarande minst en tredjedel av det dagliga näringsbehovet är nödvändiga villkor och hjälpmedel för utbildningen. Bra och kostnadsfria skolmåltider kan helt och fullt jämföras med andra nödvändiga resurser i skolan, såsom böcker, skrivmateriel och verktyg. Därför anser vi att det i skollagens 4 kap. 15 § och 5 kap. 14 § skall skrivas in att eleverna utan kostnad skall ha tillgång till skolmåltider motsvarande minst en tredjedel av det dagliga näringsbehovet.

Vi anser vidare att de problem som den stora centraliseringen av tillagningen skapat måste åtgärdas, liksom problemet med otillräckliga eller otrevliga matsalar. Vi föreslår därför att statsbidrag skall utgå för om- och tillbyggnation. Denna bidragskonstruktion kommer vi närmare att redogöra för under stycket "lokaler".

Lokaler

Direkta och kraftiga åtgärder måste snarast sättas in för att förbättra elevernas dagliga arbetsmiljö och minst höja dess standard till en nivå som skulle vara acceptabel i övriga delar av arbetslivet. Vpk kan inte se att det skulle finnas någon som helst anledning att ställa lägre krav på elevernas arbetsmiljö än på andra arbetstagares. Problem med dåliga ljus-, ljud- och luftförhållanden måste lösas. Arbetsplatserna – klassrummen – måste anpassas både efter det arbete som utförs där och dem som utför det – eleverna.

Detta leder i sin förlängning till det självklara kravet på "hemklassrum" – varje klass skall ha ett " eget " klassrum där de bedriver de flesta av sina studier. Förutom att detta skulle ge en bättre psykisk arbetsmiljö i och med att man får en fast arbetsplats, ger det också rent fysiska förbättringar för eleverna. De kan ha sina saker samlade vid bänken och slipper släpa omkring tunga väskor med böcker hela dagarna. Varje elev får en " egen " bänk som ergonomiskt anpassas efter just honom/henne – i dag är oftast stolar och bänkar utförda i en ojusterbar standardstorlek, trots att eleverna i en högstadielklass säkert kan variera i längd från 150 till 190 cm. Det finns även andra ergonomiska brister med dagens skolbänkar, vilket flera läkare slagit larm om.

Även gymnastiksalen är elevens arbetsplats. Idrott är ett obligatoriskt

skolämne, och då borde det också vara självklart att det på alla skolor finns omklädningsrum och duschar som fungerar tillfredsställande. Detta är dock tyvärr inte fallet på många skolor. Utslitna, trånga lokaler och trasiga duschar är verkligheten på många håll. Hur skall man uppfylla strävandena till samgymnastik med både tjejer och killar om det bara finns ett dusch- och omklädningsrum att dela på?

Målsättningen att handikappade elever skall kunna delta i den ordinarie skolans undervisning är också svår eller omöjlig att uppnå på många skolor, i och med att t. ex. hissar och rullstolsramper saknas på många håll. Astmatiker och allergiker drabbas av dåliga luftförhållanden och otillräcklig ventilerig, och i ett flertal kommuner har deras situation avsevärt försämrats i och med att man dragit ner på städningen för att spara pengar.

Eleverna måste också, precis som alla andra arbetstagare, ha rätt till trevliga och ändamålsenliga rast- och lunchrum. För att orka med skolarbetet behöver man lugn och avkoppling under rasterna. Men situationen på de flestaskolor är tyvärr den helt omvända: långa matköer ger kort tid att äta på, ofta i bullrig och stressande miljö, obefintliga eller på tok för små uppehållsrum, också dessa ofta med hög ljudvolym.

I Lgr 80 och förslaget till ny lärarutbildning för grundskolan ställs också stora och delvis nya krav på skolans lokaler, t. ex. behövs arbetsplatser för lärare i skolan och lektionssalar av varierande storlekar, något som i dag saknas i många skolor. På många håll finns inte heller tillräckligt med grupparbetsrum, och det finns skolor som inte har någon annan större samlingsal än matsalen.

Det krävs alltså kraftiga upprustningar av många skolors lokaler. Vpk föreslår därför att staten skall anslå 400 milj. kr. årligen för reovering och om- och tillbyggnad av skollokaler. Pengarna skall betalas ut till kommunerna i form av 50-procentiga statsbidrag under en femårsperiod och de skall användas till förbättringar av såväl direkta undervisningslokaler som skolmatsalar, bibliotek, om- eller tillbyggnad av tillagningskök, uppehållsrum osv.

Hemställen

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen beslutar om ett femårigt reinvesteringsprogram för ungdomsskolan, i enlighet med vad som i motionen anförts,
2. att riksdagen för budgetåret 1988/89 som särskilt anslag beslutar anslå 500 milj. kr. till särskilt reinvesteringsprogram för ungdomsskolan,
3. att riksdagen beslutar ändra skollagen avseende skolmältider, i enlighet med vad som i motionen anförts.

Stockholm i januari 1988

Lars Werner (vpk)

Bertil Måbrink (vpk)

Jörn Svensson (vpk)

Björn Samuelson (vpk)

Nils Berndtson (vpk)

Inga Lantz (vpk)

Bo Hammar (vpk)